

Nr 15.

Utlåtande i anledning av väckt motion angående vissa ändringar i instruktionen för riksdagens justitieombudsman.

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 198, vilken behandlats av första lagutskottet, har herr *Hedlund* i Östersund erinrat om att 1948 års lagtima riksdag såsom vilande för fortsatt grundlagsenlig behandling antagit förslag till ändrad lydelse av 17—20, 22, 96 och 101 §§ regeringsformen. Dessa förslag hade betingats av den samma år beslutade reformen i fråga om det militära rättegångsväsendet. Till grund för beslutet i grundlagsärendet låge Kungl. Maj:ts proposition nr 217 till samma riksdag. I propositionen framhölls, att ändringarna i regeringsformen föranledde ändringar i instruktionen för justitieombudsmannen. Förslag i nämnda del funnes fogade såsom bilaga vid statsrådsprotokollet i ärendet. Uppenbarligen borde frågan om följdändringar i instruktionen för justitieombudsmannen upptagas i anslutning till grundlagsförslagets slutliga prövning vid innevarande riksdag. Det borde ankomma på vederbörande utskott att utarbeta förslag i ämnet. Därvid torde utskottet även höra pröva, i vad mån instruktionen kunde behöva ändras i annat avseende än varom nu vore fråga och framlägga därav föranledda förslag. Motionen utmynnar i hemställan, »att riksdagen måtte besluta erforderliga ändringar i instruktionen för justitieombudsmannen».

På anmodan av utskottet har *justitieombudsmannen* inkommit med yttrande över motionen. Yttrandet återgives nedan i anslutning till de frågor, som beröras av detsamma.

Inledning.

Grundläggande bestämmelser om justitieombudsmannens ställning och uppgifter finnas i §§ 96—101 *regeringsformen*. Till dessa ansluter sig en den 14 mars 1941 utfärdad *instruktion för riksdagens justitieombudsman*.

Genom *propositionen nr 217 till 1948 års riksdag* framlades förslag till grundlagsändringar i anledning av ett samtidigt genom proposition nr 216 framlagt förslag om revision av det militära rättegångsväsendet. Efter vederbörlig behandling av sistnämnda ärende utfärdade Kungl. Maj:t den 30 juni 1948 militär rättegångslag samt lag om införande av nämnda lag.

Rörande vissa föreslagna ändringar i §§ 96 och 101 regeringsformen anförde *föredragande departementschefen, statsrådet Zetterberg*, i nämnda

proposition nr 217, att han ansåge den nuvarande arbetsfördelningen mellan justitieombudsmannen och militieombudsmannen böra i sakligt hänseende i stort sett bibehållas. Departementschefen fortsatte:

I § 96 bör alltså föreskrivas att på militieombudsmannen ankommer att ha tillsyn över lagars och författningars efterlevnad i vad de skola tillämpas i mål, som i den ordning § 87 1 mom. stadgar förklarats vara att hänföra till militära mål, samt i övrigt av ämbets- och tjänstemän med avlöning från de till försvarsväsendet anslagna medel, varjämte § 101 bör så ändras att militieombudsmannens skyldighet att anställa åtal vid riks rätt blir beroende av om det mål, vari felaktighet begåtts, utgjort sådant militärt mål som i § 96 avses. Dessutom torde i övergångshänseende böra stadgas att bestämmelserna i §§ 96 och 101 i deras äldre lydelse skola gälla såvitt angår fall där i stället för militära rättegångslagen äldre lag äger tillämpning.

I propositionen framhölls vidare, att de förordade ändringarna i regeringsformen torde föranleda vissa ändringar av instruktionen för justitieombudsmannen. Förslag i ämnet fogades vid statsrådsprotokollet i ärendet. För innehållet i dessa förslag redogöres nedan.

På hemställan av *konstitutionsutskottet* i dess över propositionen nr 217 avgivna utlåtande, nr 25, antog 1948 års riksdag såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling de i propositionen förslagna ändringarna i regeringsformen. Konstitutionsutskottet har i memorial nr 10 för innevarande riksdag till grundlagsenlig behandling anmält ovannämnda såsom vilande antagna förslag.

Ifrågasatta ändringar i instruktionen.

1 §.

Enligt denna paragraf, som är avfattad i nära överensstämmelse med § 96 regeringsformen, åligger det riksdagens justitieombudsman att utöva en allmän tillsyn över lagars, författningars och instruktioners efterlevnad av domare, ämbets- och tjänstemän samt, om de i sina ämbetens utövning av våld, mannamån eller annan orsak begått någon olaglighet eller underlåtit att behörigen fullgöra sina ämbetsplikter, dem vid vederbörliga domstolar i laga ordning därför tilltala eller låta tilltala; dock skola krigsdomstolarnas personal samt ämbets- och tjänstemän med avlöning från de till försvarsväsendet anslagna medel så ock Konungens justitiekansler och riksdagens militieombudsman vara undantagna från justitieombudsmannens tillsyn.

I *propositionen nr 217 till 1948 års riksdag* uttalade departementschefen rörande denna paragraf följande:

Enligt 1 § instruktionen för justitieombudsmannen undantagas från dennes tillsyn bland andra krigsdomstolarnas personal samt ämbets- och tjänstemän med avlöning från de till försvarsväsendet anslagna medel. Detta undantag bör i stället gälla dem som ha att taga befattning med militära mål, såvitt angår denna ämbetsutövning, samt ämbets- och tjänstemän med avlöning som nyss sagts jämväl i övrigt.

Vad som skall förstås med militärt mål framgår av 3 och 5 §§ militära rättegångslagen.

Mot det i nämnda proposition intagna förslaget till ändrad lydelse av 1 § har icke någon erinran varit att framställa från *justitieombudsmannens* sida.

4 §.

Förevarande paragraf stadgar i anslutning till § 101 regeringsformen skyldighet för justitieombudsmannen att vid riks rätt åtala ledamot av högsta domstolen, som i mål, som från annan domstol än krigsdomstol kommit under högsta domstolens prövning, av egennyttia, vrångvishet eller försumlighet dömt så orätt, att därigenom någon, emot tydlig lag samt sakens utredda och behörigen styrkta förhållande, mistat eller kunnat mista liv, personlig frihet, ära eller egendom, ävensom ledamot av regeringsrätten, som vid prövning av besvärsmål låtit sådant förhållande komma sig till last.

Det i 4 § använda uttrycket »mål, som från annan domstol än krigsdomstol kommit under högsta domstolens prövning», föreslås i *propositionen nr 217* skola utbytas mot »mål, som icke utgjort militärt mål». Ändringen i denna paragraf anknyter nära till det vilande förslaget till ändrad lydelse av § 101 regeringsformen.

Rörande den närmare innebörden av uttrycket militärt mål hänvisas till definitionerna i 3 och 5 §§ militära rättegångslagen.

Mot den föreslagna ändrade lydelsen har *justitieombudsmannen* icke funnit anledning till erinran.

6 §.

Enligt förevarande paragraf åligger det justitieombudsmannen att på uppdrag av riksdagen, dess bankoutskott eller revisorer och i vissa fall av riksbanks- och riksgäldsfullmäktige föra talan mot nämnda fullmäktige eller vissa högre befattningshavare i riksbanken eller riksgäldskontoret. Yppas anledning till åtal under tid, då riksdagen eller revisorerne icke äro församlade, äger justitieombudsmannen utan särskilt förordnande väcka åtalet.

Enligt det vilande förslaget till ändrad lydelse av § 2 riksdagsordningen kommer riksdagen att formellt vara samlad så gott som hela året. Däremot kommer riksdagssession endast att pågå under vissa tider.

8 §.

De båda första punkterna i förevarande paragraf innehålla följande. Med vissa undantag äger justitieombudsmannen att antingen själv eller genom ombud utföra de åtal mot domare, ämbets- och tjänstemän, vartill han finner sig föranlåten; dock skall justitieombudsmannen alltid själv föra talan, när åtal fullföljes hos högsta domstolen. I mål, som blivit anhängiggjort vid underrätt, bör sådan fullföljd äga rum allenast när synnerliga skäl därtill äro.

Rörande dessa bestämmelser har *justitieombudsmannen* anfört följande:

I ett till första lagutskottet avgivet yttrande har militieombudsmannen föreslagit, att i 6 § i instruktionen för militieombudsmannen måtte vidtagas den ändringen att ur paragrafen skulle utgå den däri intagna föreskriften att militieombudsmannen alltid själv skulle föra talan, när åtal fullföljdes hos högsta domstolen.

Därest detta förslag anses böra bifallas, har jag icke något att erinra mot

att motsvarande ändring vidtages i 8 § i instruktionen för justitieombudsmannen.

Enligt 8 § sista punkten i instruktionen må justitieombudsmannen av ämbetsmännen i allmänhet fordra den lagliga handräckning, som de efter § 99 regeringsformen äro skyldiga att honom lämna, samt av alla fiskaler äska biträde att anställa och utföra åtal efter de föreskrifter, vilka han bör dem meddela; ägande han, vad vites föreläggande beträffar, därtill lika rätt med justitiekanslern.

I 7 § instruktionen för justitiekanslersämbetet stadgas, att justitiekanslern vid infordrande av förklaring eller upplysning äger förelägga vite till högst 100 kronor samt att försuttet vite skall på justitiekanslerns begäran uttagas.

Justitieombudsmannen har i sitt yttrande till utskottet ifrågasatt, huruvida icke den i sista punkten i 8 § instruktionen för justitieombudsmannen intagna bestämmelsen om likaberättigande med justitiekanslern med avseende å vitesföreläggande borde utbytas mot en direkt föreskrift därom, att justitieombudsmannen vid infordrande av förklaring eller upplysning äger förelägga vite till högst 100 kronor samt att försuttet vite skall på justitieombudsmannens begäran uttagas.

14 §.

I denna paragraf i gällande instruktion heter det, att det åligger justitieombudsmannen att till varje lagtima riksdag avlämna en allmän redogörelse för sin förvaltning av det honom anförtrodda ämbetet samt däruti med avseende på området för sin ämbetsutövning utreda lagskipningens tillstånd i riket, anmärka bristerna i lagar och författningar samt avgiva förslag till deras förbättring. Han vare — enligt samma paragraf — ock skyldig att för varje lagtima riksdag uppgiva, såväl vilka av föregående riksdagar fattade beslut och gjorda framställningar efter sistförflutna lagtima riksdags början blivit av konungen gillade och föranlett bestämmelsers utfärdande eller annan åtgärd, som även vilka beslut och framställningar icke blivit för konungen föredragna eller av konungen prövade.

I det i anslutning till propositionen nr 244 till 1948 års riksdag såsom vilande antagna förslaget till ändring i bl. a. § 49 regeringsformen och § 2 riksdagsordningen ha begreppen lagtima riksdag och urtima riksdag utslutits.

Under förutsättning att det vilande grundlagsförslaget antages, föreslår *justitieombudsmannen* i sitt yttrande, att 14 § i instruktionen erhåller följande lydelse:

Det åligger justitieombudsmannen att *årligen till riksdagen* avlämna en allmän redogörelse för sin förvaltning av det honom anförtrodda ämbetet samt däruti med avseende på området för sin ämbetsutövning utreda lagskipningens tillstånd i riket, anmärka bristerna i lagar och författningar samt avgiva förslag till deras förbättring. Han vare ock skyldig att *årligen för riksdagen* uppgiva, såväl vilka av föregående riksdag

gar fattade beslut och gjorda framställningar *blivit under det sistförflutna året* av Konungen gillade och föranlett bestämmelsers utfärdande eller annan åtgärd, som även vilka beslut och framställningar icke blivit för Konungen föredragna eller av Konungen prövade. Justitieombudsmannens ovannämnda redogörelse och berättelse böra genast vid riksdagens början ingivas för att kunna i tid hänvisas till granskning av lagutskott, dit jämväl i samma ändamål till justitieombudsmansexpeditionen hörande ämbetsdiarier, protokoll och registratur inlämnas.

17 §.

Justitieombudsmannen bör enligt denna paragraf noggrant övervaka tillämpningen av lagar och författningar angående kvarhållande och häktande av personer, vilka skola åtalas vid annan domstol än krigsdomstol. Även i fråga om andra frihetsberövanden har justitieombudsmannen att med avseende å området för sin ämbetsverksamhet öva vaksam tillsyn. Det åligger honom ock att besöka fångvårds- och liknande anstalter för att göra sig underrättad om de där intagnas skötsel och underhåll. De fånglistor, som enligt särskilda författningar inkomma till justitieombudsmannen, skola av honom granskas.

I *propositionen nr 217 till 1948 års riksdag* har departementschefen uttalat, att paragrafen bör undergå ändring såväl med hänsyn till att begreppet kvarhållande icke överensstämmer med nya rättegångsbalkens terminologi som på grund av omnämmandet av personer, vilka skola åtalas vid annan domstol än krigsdomstol. Härvid torde justitieombudsmannens skyldighet med avseende å frihetsberövanden kunna sammanfattas att avse tillämpningen av lagar och författningar angående häktning och annat frihetsberövande inom området för hans verksamhet.

Mot den föreslagna ändrade lydelsen synes det *justitieombudsmannen* icke vara något att erinra.

I den ursprungliga *instruktionen* för justitieombudsmannen av 1810 liksom i den av 1830 stadgades i 17 § bl. a. följande:

Justitieombudsmannen bör inhämta fullständig kunskap om anledningarna till åklagade personers häktande och om tiden av deras hållande i fängsligt förvar, i vilket avseende honom åligger att besöka fångelserna i huvudstaden och, under sina resor, dem i landsorterna, och därvid göra sig underrättad om fångarnas skötsel och underhåll.

Ett stadgande av likartat innehåll fanns intaget även i *1915 års instruktion*, därvid dock justitieombudsmannens tillsyn inskränktes till att avse kvarhållande och häktande av personer, avsedda att åtalas vid annan domstol än krigsdomstol.

Sakkunniga, som avgåvo *betänkande angående justitiekanslerns, justitieombudsmannens och militieombudsmannens allmänna ställning m. m.* (SOU 1939: 7), föreslogo, att 17 § skulle innehålla bl. a. följande:

Justitieombudsmannen bör inhämta noggrann kännedom om anledningarna till kvarhållande och häktande av personer, avsedda att åtalas vid

annan domstol än krigsdomstol, och om tiden för deras hållande i förvar. Även i fråga om andra dylika frihetsberövanden har justitieombudsmannen att med avseende å området för sin ämbetsverksamhet öva vaksam tillsyn. Det åligger honom ock att besöka fångvårds- och liknande anstalter för att göra sig underrättad om de där intagnas skötsel och underhåll.

I motiveringen anförde de sakkunniga:

I denna paragraf har vidtagits en mindre omredigering, avseende att fastslå att justitieombudsmannen bör med avseende å området för sin ämbetsutövning inhämta noggrann kännedom icke allenast om anledningarna till häktning av för brott misstänkta personer utan även om orsakerna till anhållanden och andra dylika frihetsberövanden vilka, därest de missbrukas, kunna innebära en allvarlig fara för medborgarnas rättigheter. I sistnämnda hänseende tänka de sakkunniga bl. a. på sådana fall då förment sinnessjuka, alkoholister, lösdrivare m. fl. provisoriskt omhändertagas, ofta efter beslut av allenast underordnad polismyndighet, eller då utläningar hållas i förvar i avvaktan på tillfälle att sända dem till annat land. Icke endast fångelser utan även förvarings-, internerings- och andra fångvårdsanstalter böra besökas.

Vid tillkomsten av den nuvarande instruktionen uttalade utskottet i sitt utlåtande nr 8 till 1941 års riksdag rörande denna fråga:

Även utskottet anser, att i instruktionen bör uttryckligen angivas justitieombudsmannens skyldighet att noggrant övervaka jämväl andra provisoriska frihetsberövanden än häktningar och att besöka även andra fångvårdsanstalter än fångelserna. Någon ändring i sak torde härigenom icke ske. Enligt utskottets mening bör emellertid paragrafen givas sådan formulering, att den icke inskränker sig till att avse provisoriska frihetsberövanden samt, när det gäller fångvårdsanstalterna, ej blott avser kontroll över de där intagnas skötsel och underhåll. Redan i 2 § av instruktionen inskräpes, att justitieombudsmannen bör förnämligast beivra fel, som synas honom bereda en allmän osäkerhet för medborgares rättigheter. En av de viktigaste uppgifterna för ombudsmannen i detta avseende är övervakandet av frihetsberövanden i olika former. Man kan med den nuvarande utvecklingen av samhällets olika reaktionsformer icke sätta som det viktigaste ändamålet att övervaka provisoriska omhändertaganden; med de föreliggande möjligheterna till obestämda straffdomar och andra frihetsberövanden på obestämd tid bör en vaksam tillsyn av ombudsmannen utövas även på verkställighetsstadiet, såsom i fråga om omhändertagandets längd o. d. En följd härav är att justitieombudsmannens granskningsuppgift i nu förevarande hänseenden bör avse icke blott domstolarna utan även andra myndigheter, såsom socialstyrelsen, sinnessjuknämnden, interneringsnämnden och ungdomsfängelsenämnden.

Med hänsyn till det nu sagda föreslog utskottet den lydelse av förevarande 17 §, som nu gäller.

18 §.

Enligt denna paragraf bör justitieombudsmannen, som förer ordet bland de till tryckfrihetens vård av riksdagen valda kommitterade, med synnerlig uppmärksamhet och nit iakttaga vad till skyddande av tryckfriheten är stadgat.

Justieombudsmannen har beträffande denna paragraf i sitt yttrande anfört:

Då enligt det i anslutning till propositionen nr 230 till 1948 års riksdag såsom vilande antagna förslaget till upphävande av § 108 regeringsformen tryckfrihetskommitténs verksamhet torde komma att upphöra efter utgången av år 1949, synes en sådan omredigering av 18 § i instruktionen böra vidtagas, att orden »som förer ordet bland de till tryckfrihetens vård av riksdagen valda kommittéade» uteslutas ur paragrafen.

27 §.

Beträffande ifrågasatt ändring av förevarande paragraf får utskottet hänvisa till vad som anföres å s. 13 vid 23 § instruktionen för riksdagens militieombudsman i utskottets utlåtande nr 16 till innevarande riksdag.

Ö v e r g å n g s s t a d g a n d e.

I *propositionen nr 217 till 1948 års riksdag* föreslås ett övergångsstadgande, enligt vilket bestämmelserna i 1 och 4 §§ skola gälla i deras äldre lydelse, såvitt angår fall där i stället för militära rättegångslagen äldre lag äger tillämpning. Ett motsvarande stadgande har fogats till det vilande förslaget till ändring i §§ 96 och 101 regeringsformen.

Utskottet.

Därest de vilande förslagen till grundlagsändringar, vilka anmälts av konstitutionsutskottet i memorial nr 10 och som bl. a. avse den militära rättegångsreformen, bliva slutligen genomförda, erfordras även vissa ändringar i instruktionen för justitieombudsmannen. I samband härmed har uppkommit fråga att vidtaga justeringar i instruktionen även på några andra punkter. Utskottet kommer i det följande att i de berörda paragrafernas nummerordning upptaga de ändringar i instruktionen, som ifrågasatts.

1 §.

I denna paragraf anges i nära anslutning till avfattningen av § 96 regeringsformen området för justitieombudsmannens verksamhet. Generellt sett begränsas detta av justitieombudsmannens uppgift att öva tillsyn över lagars, författningars och instruktioners efterlevnad av domare, ämbets- och tjänstemän. Bestämmande för verksamhetsområdet blir framför allt den innebörd, som gives begreppet ämbets- och tjänstemän. Då detta förekommer i bestämmelser om justitieombudsmannen, har det sedan gammalt ansetts omfatta allenast statliga befattningshavare. Justitieombudsmannens tillsyn avser sålunda icke samma grupper ämbets- och tjänstemän, vilka enligt de sedan sista årsskiftet i kraft varande reglerna i 25 kap. 11 § första stycket strafflagen äro underkastade fullständigt ämbetsansvar. Enligt nämnda regler omspannar detta straffrättsliga ämbetsansvar statliga och kommunala befattningshavare och även vissa enskilda tjänstemän. Av särskilt intresse är i detta sammanhang straffrättskommitténs förslag att den, som vid statlig, kommunal eller av konungen godkänd eller särskilt tillåten inrättning förestår verksamhet för vård av dem, som äro berövade friheten,

skulle vara underkastad straffrättsligt ämbetsansvar. Denna bestämmelse medtogs visserligen icke i det för riksdagen framlagda förslaget och inflöt icke heller i den slutliga lagtexten, men även på grund av de antagna lagreglerna torde ifrågavarande befattningshavare i viss utsträckning kunna åtalas för ämbetsbrott enligt 25 kap. strafflagen.

Vid tidpunkten för justitieombudsmannaämbetets tillkomst ombesörjdes de offentlighetsrättsliga uppgifterna i regel av statens egna befattningshavare. Under den fortsatta samhällsutvecklingen ha emellertid dylika funktioner kommit att tilläggas även andra befattningshavare, t. ex. sådana i kommunal eller enskild tjänst. Det straffrättsliga ämbetsansvaret har i enlighet härmed efterhand måst utvidgas. Enär emellertid justitieombudsmannens verksamhetsområde alltjämt är strängt avgränsat till statliga befattningshavare — en gränslinje, som för övrigt ofta icke låter sig utan svårighet uppdragas — har resultatet blivit, att de enskilda medborgarnas rättskyddsbehov är i olika mån tillgodosett beroende på om den tjänsteman med offentlighetsrättslig ställning, som förmenas i denna sin egenskap ha förgripit sig på den enskildes rätt, kan sägas vara statlig befattningshavare eller ej. Vid granskningen av justitieombudsmannens verksamhet har utskottet också iakttagit, att ett icke ringa antal klagomål måst avskrivras på den grund, att de avse framför allt kommunala befattningshavare. I vissa fall framstår den förefintliga skillnaden med avseende å möjligheten att påkalla justitieombudsmannens ingripande som särskilt irrationell. Det torde exempelvis icke kunna sakligt motiveras, varför en person, som berövats sin frihet genom intagande på ett kommunalt sinnessjukhus, skall vara sämre ställd i förevarande hänseende än den, som intagits å en statlig anstalt.

En anpassning på vissa punkter av ämbets- och tjänstemannabegreppet i bestämmelserna om justitieombudsmannen till motsvarande begrepp i strafflagen torde icke kunna undvikas. Utskottet är emellertid icke berett att i anledning av förevarande motion upptaga detta spörsmål till vidare behandling.

En viss justering i gränsdragningen mellan justitieombudsmannens och militieombudsmannens verksamhetsområden måste emellertid nu ske i anledning av krigsdomstolarnas avskaffande i fredstid och de nya bestämmelserna om handläggning av militära mål. Mot det härav föranledda förslaget till ändring i förevarande paragraf, som framlagts av Kungl. Maj:t i propositionen nr 217 till 1948 års riksdag, har utskottet icke funnit anledning till erinran.

4 §.

Utskottet förordar, att den av departementschefen i nyssnämnda proposition föreslagna ändringen i förevarande paragraf måtte antagas av riksdagen.

6 §.

Justitieombudsmannens åligganden som riksdagens åklagare regleras för vissa fall i denna paragraf. Han skall sålunda stundom föra talan mot full-

mäktige eller högre tjänstemän i riksbanken eller riksgäldskontoret. Enligt sista punkten i paragrafen äger justitieombudsmannen under tid, då riksdagen eller dess revisorer icke äro församlade, utan särskilt förordnande väcka sådant åtal. I anledning av det vilande förslaget till ändring i § 2 riksdagsordningen bör uttrycket »under tid, då riksdagen eller revisorerna icke äro församlade» ersättas med uttrycket »under tid, då riksdagssession ej pågår eller revisorerna icke äro församlade».

8 §.

I sitt utlåtande nr 16 med förslag till vissa ändringar i instruktionen för riksdagens militieombudsman har utskottet på angivna skäl förordnat sådan ändring i 6 § instruktionen för denne, att militieombudsmannen icke vidare skall vara skyldig att, då han fullföljer åtal hos högsta domstolen, själv där föra sina talan. Då samma regler böra gälla i ifrågavarande avseende för båda ombudsmännen, får utskottet föreslå motsvarande ändring i 8 § instruktionen för riksdagens justitieombudsman.

Justitieombudsmannens befogenhet att förelägga och uttaga vite är för närvarande reglerad genom en hänvisning till justitiekanslerns instruktion. Av samma skäl, som utskottet anfört i sitt nyssnämnda utlåtande nr 16 till stöd för motsvarande ändring i instruktionen för militieombudsmannen, föreslår utskottet, att hänvisningen till justitiekanslerns instruktion måtte ersättas med uttryckliga regler i ämnet i instruktionen för justitieombudsmannen. Stadgandet i 7 § instruktionen för justitiekanslersämbetet har tjänat som förebild för utskottets förslag.

14 §.

Vad justitieombudsmannen föreslagit beträffande denna paragraf innebär saklig ändring endast såtillvida, som de i bilagorna till justitieombudsmannens ämbetsberättelse intagna översikterna skola avse åtgärder vidtagna under det ifrågavarande kalenderåret i stället för som för närvarande under perioden från en riksdags början till nästa riksdags början. I övrigt är justitieombudsmannens förslag betingat av att genom vilande ändringsförslag i bl. a. § 49 regeringsformen uppdelningen i lagtima och urtima riksdagar kommer att försvinna.

Utskottet får på angivna skäl tillstyrka justitieombudsmannens förslag till ändrad lydelse av denna paragraf.

17 §.

Redan enligt den första instruktionen för justitieombudsmannen ålåg det denne att inhämta fullständig kunskap om anledningarna till åklagade personers häktande och om tiden av deras hållande i fängsligt förvar samt att vid sina besök i fängelserna göra sig underrättad om fångarnas skötsel och underhåll. Denna bestämmelse kvarstod i stort sett oförändrad till 1941, bortsett från den begränsning som tillkomsten av militieombudsmannaämbetet medförde. Då ny instruktion utfärdades 1941, bibehölls i 17 § en anvisning till justitieombudsmannen att särskilt uppmärksamma tillämpningen av reglerna om de två viktigaste straffprocessuella frihetsberövandena kvar-

hållande (nu anhållande) och häktning. Därjämte tillades i en andra mening, att det ålåg justitieombudsmannen att även i fråga om andra frihetsberövanden inom dennes verksamhetsområde öva vaksam tillsyn. Utskottet, som gav bestämmelsen dess definitiva utformning, framhöll att tillsynen skulle avse icke allenast provisoriska frihetsberövanden, t. ex. av förment sinnessjuka, alkoholister och lösdrivare eller av utlänningar, utan även de definitiva frihetsberövandena på verkställighetsstadiet, särskilt de tidsbestämda. Justitieombudsmannens inspektionsskyldighet enligt förevarande paragraf utökades också från att avse endast fångvårdsanstalter till att gälla även »liknande anstalter». Det skulle åligga justitieombudsmannen att göra sig underrättad om där intagnas skötsel och underhåll. Såsom utskottet kunnat iakttaga vid granskningen av justitieombudsmannens verksamhet avse de av denne handlagda ärendena numera också till mycket stor del just frihetsberövande av olika slag, framför allt sådana, som verkställas på fångvårdsanstalter och på sinnessjukhus.

I Kungl. Maj:ts förslag till ändrad lydelse av denna paragraf ha de två första meningarna enligt den nuvarande avfattningen sammanslagits till en. Bland alla förekommande frihetsberövande åtgärder skulle enligt förslaget i instruktionen allenast häktningen namngivas, medan övriga frihetsberövanden sammanfattas under beteckningen »annat frihetsberövande». Med hänsyn till den faktiska omfattningen av justitieombudsmannens nuvarande verksamhet är knappast befogat att på detta sätt skjuta häktningen i förgrunden, vilken för övrigt även på annat sätt redan är kringgärdad med särskilda garantier. Det väsentliga i justitieombudsmannens uppgift på detta område är enligt utskottets mening, att denne utövar en vaksam tillsyn över tillämpningen av alla de olika bestämmelser, som tillåta att en människa berövas sin frihet, oavsett om det sker genom ett judiciellt eller administrativt förfarande. Att justitieombudsmannen verkar till förhindrande av missbruk av dessa bestämmelser är en betydelsefull rättssäkerhetsgaranti. Under sådana omständigheter saknas anledning att i författningstexten särskilt framhäva något visst slag av frihetsberövande. Utskottet får därför föreslå, att första punkten i förevarande paragraf får den lydelsen, att justitieombudsmannen bör noggrant övervaka tillämpningen av lagar och författningar angående frihetsberövanden inom området för hans verksamhet.

18 §.

I enlighet med justitieombudsmannens förslag förordar utskottet, att bestämmelsen om att justitieombudsmannen skall föra ordet i tryckfrihetskommittén, vilken avskaffas i samband med tryckfrihetsreformen, borttages ur denna paragraf.

19 §.

Utskottet vill under denna paragraf erinra om vad utskottet anfört i sitt utlåtande nr 16 rörande 15 § instruktionen för militieombudsmannen. Förevarande paragrafs avfattning utgör således icke hinder för rationaliserande åtgärder beträffande diarieföring och registratur, t. ex. efter mönster av det

vid domstolarna efter rättegångsreformen tillämpade systemet med dagboksblad, dombok och akter.

27 §.

I enlighet med vad som gäller inom domstolsväsendet och övriga delar av den statliga och kommunala förvaltningen böra besvär över justitieombudsmannens beslut i disciplinära ärenden kunna insändas med posten. För den skull får utskottet föreslå vissa ändringar i och tillägg till förevarande paragraf. Rörande den närmare motiveringen får utskottet hänvisa till vad utskottet anfört i sitt utlåtande nr 16 vid 23 § instruktionen för militieombudsmannen.

S l u t s t a d g a n d e.

Enär de ändringar i instruktionen för justitieombudsmannen, som ovan föreslagits, delvis sammanhänka med olika vilande grundlagsförslag, måste bestämmelsernas ikraftträdande på motsvarande sätt göras beroende av de tidpunkter, då dessa grundlagsändringar skola träda i kraft. Ändringarna i 1 och 4 §§ delvis också i 17 § av instruktionen sammanhänka med ändringarna i §§ 96 och 101 regeringsformen, ändringarna i 6 och 14 §§ med ändringarna rörande riksdagens arbetsformer i särskilt § 49 regeringsformen och § 2 riksdagsordningen samt ändringen i 18 § med tryckfrihetsreformen. Sistnämnda reform skall träda i kraft den 1 januari 1950; beträffande övriga grundlagsförslag har icke angivits någon bestämd tidpunkt för ikraftträdandet. Ändringarna i 8, 17 och 27 §§ i instruktionen synas kunna träda i kraft omedelbart, liksom också ändringen i 18 § med hänsyn till vad som stadgas i § 108 regeringsformen i dess ännu gällande lydelse.

Mot det i propositionen nr 217 till 1948 års riksdag intagna förslaget till övergångsbestämmelse har utskottet icke funnit anledning till erinran.

Under förutsättning, att de av konstitutionsutskottet i memorial nr 10 under 10), 12) och 13) anmälda vilande grundlagsförslagen bliva slutligen antagna, får utskottet med stöd av vad ovan anförts hemställa,

att riksdagen i anledning av förevarande motion måtte besluta, att 1, 4, 6, 8, 14, 17, 18 och 27 §§ instruktionen den 14 mars 1941 för riksdagens justitieombudsman skola ha ändrad lydelse på sätt nedan anges:

(Gällande lydelse:)

(Utskottets förslag:)

Ändring i vissa delar av instruktionen den 14 mars 1941 för riksdagens justitieombudsman.

1 §.

Riksdagens justitieombudsman åligge att utöva en allmän tillsyn över lagars, författningars och instruktioners efterlevnad av domare, ämbets- och tjänstemän samt, om de i sina ämbetens utövning av våld, manna-

1 §.

Riksdagens justitieombudsman åligge att utöva en allmän tillsyn över lagars, författningars och instruktioners efterlevnad av domare, ämbets- och tjänstemän samt, om de i sina ämbetens utövning av våld, manna-

(Gällande lydelse:)

(Utskottets förslag:)

mån eller annan orsak begått någon olaglighet eller underlåtit att behörigen fullgöra sina ämbetsplikter, dem vid vederbörliga domstolar i laga ordning därför tilltala eller låta tilltala; dock vare *krigsdomstolarnas personal* samt ämbets- och tjänstemän med avlöning från de till försvarsväsendet anslagna medel så ock Konungens justitiekansler och riksdagens militieombudsman undantagna från justitieombudsmannens tillsyn.

mån eller annan orsak begått någon olaglighet eller underlåtit att behörigen fullgöra sina ämbetsplikter, dem vid vederbörliga domstolar i laga ordning därför tilltala eller låta tilltala; dock vare *de som hava att taga befattning med militära mål, såvitt angår denna ämbetsutövning*, samt ämbets- och tjänstemän med avlöning från de till försvarsväsendet anslagna medel *jämväl i övrigt*, så ock Konungens justitiekansler och riksdagens militieombudsman undantagna från justitieombudsmannens tillsyn.

Har jämte ämbets- eller tjänsteman, vars ämbetsutövning står under justitieombudsmannens tillsyn, annan ämbets- eller tjänsteman, vars ämbetsutövning står under militieombudsmannens tillsyn, deltagit i åtgärd, som justitieombudsmannen finner böra föranleda åtal, äge denne att för sådan åtgärd anställa och utföra talan även mot sist nämnde ämbets- eller tjänsteman.

4 §.

Skulle den oförmodade händelse inträffa, att antingen hela Konungens högsta domstol eller av dess ledamöter en eller flera funnes hava i mål, som *från annan domstol än krigsdomstol kommit under högsta domstolens prövning*, av egennytta, vrångvisa eller försumlighet så orätt dömt, att därigenom någon, emot tydlig lag samt sakens utredda och behörigen styrkta förhållande, mistat eller kunnat mista liv, personlig frihet, ära eller egendom, eller regeringsrätten eller en eller flera av dess ledamöter funnes hava vid prövning av besvärsmål låtit sådant förhållande komma sig till last, vare justitieombudsmannen pliktig att vid riks rätt den eller de felande under tilltal ställa samt till ansvar efter lag befordra; och före justitieombudsmannen då alltid själv talan.

4 §.

Skulle den oförmodade händelse inträffa, att antingen hela Konungens högsta domstol eller av dess ledamöter en eller flera funnes hava i mål, som *icke utgjort militärt mål*, av egennytta, vrångvisa eller försumlighet så orätt dömt, att därigenom någon, emot tydlig lag samt sakens utredda och behörigen styrkta förhållande, mistat eller kunnat mista liv, personlig frihet, ära eller egendom, eller regeringsrätten eller en eller flera av dess ledamöter funnes hava vid prövning av besvärsmål låtit sådant förhållande komma sig till last, vare justitieombudsmannen pliktig att vid riks rätt den eller de felande under tilltal ställa samt till ansvar efter lag befordra; och före justitieombudsmannen då alltid själv talan.

(Gällande lydelse:)

6 §.

Har riksdagen, dess bankoutskott eller revisorer förordnat om åtal mot fullmäktig i riksbanken eller i riksgäldskontoret eller mot direktionsledamot i riksbanken eller riksgäldsdirektören och chefen för riksgäldskontoret, där dessa icke äro fullmäktige, eller hava, i sistberörda händelse, fullmäktige i riksbanken beslutit ställa direktionsledamot i banken under tilltal eller fullmäktige i riksgäldskontoret förordnat om åtal mot riksgäldsdirektören och chefen för riksgäldskontoret, åligge det justitieombudsmannen att sådan talan utföra. Yppas anledning till åtal under tid, då *riksdagen* eller revisorerne icke äro församlade, äge justitieombudsmannen utan särskilt förordnande väcka åtalet.

8 §.

Justitieombudsmannen äge i andra fall än de i 4 och 5 §§ nämnda att antingen själv eller genom ombud utföra de åtal mot domare, ämbets- och tjänstemän, vartill han finner sig för-anlåten; *dock före justitieombudsmannen alltid själv talan, när åtal fullföljes hos högsta domstolen*. I mål, som blivit vid underrätt anhängiggjort, bör *sådan fullföljd äga rum* allenast när synnerliga skäl därtill äro. Innan rättegång anställes, bör justitieombudsmannen lämna den eller dem, vilka äro i fråga att tilltalas, tillfälle att, inom kort av honom föreskriven tid, inkomma med de upplysningar, till vilka de kunna anse sig befogade. Av ämbetsmännen i allmänhet må han fordra den lagliga handräckning, som de efter § 99 regeringsformen äro skyldiga att honom lämna,

(Utskottets förslag:)

6 §.

Har riksdagen, dess bankoutskott eller revisorer förordnat om åtal mot fullmäktig i riksbanken eller i riksgäldskontoret eller mot direktionsledamot i riksbanken eller riksgäldsdirektören och chefen för riksgäldskontoret, där dessa icke äro fullmäktige, eller hava, i sistberörda händelse, fullmäktige i riksbanken beslutit ställa direktionsledamot i banken under tilltal eller fullmäktige i riksgäldskontoret förordnat om åtal mot riksgäldsdirektören och chefen för riksgäldskontoret, åligge det justitieombudsmannen att sådan talan utföra. Yppas anledning till åtal under tid, då *riksdagssession ej pågår* eller revisorerne icke äro församlade, äge justitieombudsmannen utan särskilt förordnande väcka åtalet.

8 §.

Justitieombudsmannen äge i andra fall än de i 4 och 5 §§ nämnda att antingen själv eller genom ombud utföra de åtal mot domare, ämbets- och tjänstemän, vartill han finner sig för-anlåten. I mål, som blivit vid underrätt anhängiggjort, bör *justitieombudsmannen fullfölja åtal hos högsta domstolen* allenast när synnerliga skäl därtill äro. Innan rättegång anställes, bör justitieombudsmannen lämna den eller dem, vilka äro i fråga att tilltalas, tillfälle att, inom kort av honom föreskriven tid, inkomma med de upplysningar, till vilka de kunna anse sig befogade. Av ämbetsmännen i allmänhet må han fordra den lagliga handräckning, som de efter § 99 regeringsformen äro skyldiga att honom lämna, samt av alla fiskaler äska biträde att anställa och utföra åtal efter

(Gällande lydelse:)

samt av alla fiskaler äska biträde att anställa och utföra åtal efter de föreskrifter, vilka han bör dem meddela; *ägande han, vad vites föreläggande beträffar, därtill lika rätt med justitiekanslern.*

14 §.

Det åligger justitieombudsmannen att till varje lagtima riksdag avlämna en allmän redogörelse för sin förvaltning av det honom anförtrodda ämbetet samt däruti med avseende på området för sin ämbetsutövning utreda lagskipningens tillstånd i riket, anmärka bristerna i lagar och författningar samt avgiva förslag till deras förbättring. Han vare ock skyldig att för varje lagtima riksdag uppgiva, såväl vilka av föregående riksdagar fattade beslut och gjorda framställningar efter sistförflutna lagtima riksdags början blivit av Konungen gillade och föranlett bestämmelsers utfärdande eller annan åtgärd, som även vilka beslut och framställningar icke blivit för Konungen föredragna eller av Konungen prövade. Justitieombudsmannens ovannämnda redogörelse och berättelse höra genast vid riksdagens början ingivas för att kunna i tid hänvisas till granskning av lagutskott, dit jämväl i samma ändamål till justitieombudsmansexpeditionen hörande ämbetsdiarier, protokoll och registratur inlämnas.

17 §.

Justitieombudsmannen bör noggrant övervaka tillämpningen av lagar och författningar angående *kvarhållande och häktande av personer, vilka skola åtalas vid annan domstol än krigsdomstol. Även i fråga om*

(Utskottets förslag:)

de föreskrifter, vilka han bör dem meddela. *Vid infordrande av förklaring eller upplysning äge justitieombudsmannen förelägga vite till högst etthundra kronor; försuttet vite skall på justitieombudsmannens begäran uttagas.*

14 §.

Det åligger justitieombudsmannen att årligen till riksdagen avlämna en allmän redogörelse för sin förvaltning av det honom anförtrodda ämbetet samt däruti med avseende på området för sin ämbetsutövning utreda lagskipningens tillstånd i riket, anmärka bristerna i lagar och författningar samt avgiva förslag till deras förbättring. Han vare ock skyldig att årligen för riksdagen uppgiva, såväl vilka av föregående riksdagar fattade beslut och gjorda framställningar blivit under det sistförflutna året av Konungen gillade och föranlett bestämmelsers utfärdande eller annan åtgärd, som även vilka beslut och framställningar icke blivit för Konungen föredragna eller av Konungen prövade. Justitieombudsmannens ovannämnda redogörelse och berättelse höra genast vid riksdagens början ingivas för att kunna i tid hänvisas till granskning av lagutskott, dit jämväl i samma ändamål till justitieombudsmansexpeditionen hörande ämbetsdiarier, protokoll och registratur inlämnas.

17 §.

Justitieombudsmannen bör noggrant övervaka tillämpningen av lagar och författningar angående *frihetsberövanden inom området för hans verksamhet.* Det åligger honom ock att besöka fångvårds- och liknan-

(Gällande lydelse:)

(Utskottets förslag:)

andra frihetsberövanden har justitieombudsmannen att med avseende å området för sin ämbetsverksamhet öva vaksam tillsyn. Det åligger honom ock att besöka fångvårds- och liknande anstalter för att göra sig underrättad om de där intagnas skötsel och underhåll. De fånglistor, som enligt särskilda författningar inkomma till justitieombudsmannen, skola av honom granskas.

de anstalter för att göra sig underrättad om de där intagnas skötsel och underhåll. De fånglistor, som enligt särskilda författningar inkomma till justitieombudsmannen, skola av honom granskas.

18 §.

Justitieombudsmannen, som förer ordet bland de till tryckfrihetens vård av riksdagen valda kommitterade, bör med synnerlig uppmärksamhet och nit iakttaga vad till skyddande av tryckfriheten är stadgat.

18 §.

Justitieombudsmannen bör med synnerlig uppmärksamhet och nit iakttaga vad till skyddande av tryckfriheten är stadgat.

27 §.

Över justitieombudsmannens beslut rörande befattningshavares varning, avstängande från tjänstgöring, dömande till mistning av lön, suspension eller skiljande från befattningen må besvär anföras hos riksdagens bankoutskott.

27 §.

Besvären skola, vid äventyr av talans förlust, *ingivas* till justitieombudsmannen sist å trettionde dagen efter den, då klaganden erhållit del av beslutet; och har justitieombudsmannen att så snart ske kan överlämna besvären jämte eget utlåtande till bankoutskottet.

Besvären skola, vid äventyr av talans förlust, *hava inkommit* till justitieombudsmannen sist å trettionde dagen efter den, då klaganden erhållit del av beslutet. *Besvärshandlingar, som inkomma med posten, skola anses ingivna av den som undertecknat besvärsskriften. Handlingarna skola anses ingivna den dag, då handlingarna eller avi om försändelse, i vilken handlingarna finnas inneslutna, inkommo till justitieombudsmannen. Justitieombudsmannen har att så snart ske kan överlämna besvären jämte eget utlåtande till bankoutskottet.*

Justitieombudsmannens beslut om befattningshavares avstängande från tjänstgöring går i verkställighet utan hinder av anförda besvär.

(Gällande lydelse:)

(Utskottets förslag:)

Ändringarna skola träda i kraft, såvitt avser 1 och 4 §§ den dag, då Konungen låter i riksdagen uppläsa öppet brev att kungörelse utfärdats om ändrad lydelse av §§ 96 och 101 regeringsformen, såvitt avser 6 och 14 §§ den dag, då Konungen låter i riksdagen uppläsa öppet brev, att kungörelse utfärdats om ändrad lydelse av § 49 regeringsformen och § 2 riksdagsordningen, samt i övrigt omedelbart.

Bestämmelserna i 1 och 4 §§ skola i deras äldre lydelse gälla, såvitt angår fall, där i stället för militära rättegångslagen äldre lag äger tillämpning.

Stockholm den 17 mars 1949.

På första lagutskottets vägnar:

OLOV RYLANDER.

Vid detta ärendes behandling ha närvarit

från första kammaren, herrar Ahlkvist, Krügel, Olofsson, Lindblom, fru ar Sjöström-Bengtsson, Lindström, herr Ivar Nilzon och fröken Andersson;

från andra kammaren: herrar Rylander, Hedlund i Östersund, Landgren, Lindahl, Andersson i Mölndal*, Pettersson i Ersbacken, Wirtén och Fagerholm.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.